

ESKUAL HERRIKO GAZTERIARI

Joanes Etxeberri «Sarakoa»

Klasikoen Gordailuan:

<http://klasikoak.armiarma.com/idazlanak/E/EtxebSaraGazteriari.htm>

Klasikoen Gordailuak egindako lanak oro dominio publikokoak dira, eta, Jabetze Intelektualaren Legearen arabera jatorrizko idazlanak bestelako eskubiderik ez baleuka, nahi bezala erreproduzi daitezke.

Eskual Herriko gazteriari izeneko gutun gisakoa *Eskuaren hatsapenak* eskuizkribuaren barnean agertu arren, *Klasikoen Gordailuan* berez duen nortasuna onartu nahi izan zaio eta, hortaz, bildumatik bereizita aurkezten da.

ESKUAL HERRIKO GAZTERIARI

§ 1

Gogoetan nengolarikan egun batez, zer perpaus hautatuko nuen gure gazteriari aipatzeko, gogora zitzaitan, hei gehienik agrada ahal dakioketen gauza dela gerla: zeren jende gazteak, eta bereziki Eskualdunak bere baitharik emanak baitira gudura, eta gathazkara; eta nola gazte eman behar baitzaje hekien disposizinoari dagokan enplegua; hargatik bada nik ere hautatu dut hei hemen aipatzeko gerla.

§ 2

Ordea behar bada boztuko dira, ustez ezen gonbidatzen tudala Marteren suzko eta kharrezko jokko, eta habarrots izigarrietara. Ez; zeren nihork gonbidatu gabe berak baitira hartara asko emanak. Baina deitzen tut Minerbaren dosteta ezti, eta kanta-alosien bidez enorantziaren kontra egiten den gerla ohorezkora, eta bat-bederak batere arriskurik gabe hainitz abantail eder ardiets detzakenera. Hau da gerla eder, eta miragarri hura, zeinetan jakintasunak nahi baitu Gizona altxatu, eta abantaillatu: hala nola ennorantziak nahi baitu aurthiki, eta ostikkatu. Hautxe da bada nik aipatzeko dudan gerla. Halatan beraz arrozoin lukete gure gaztek las-

ter egiteko ene deihadar huntara: ezen ezta munduan gizonik jakitea desiratzen ez tuenik, zeren guztiok jeneralki baitugu jeure baitharikkako gutizia bat jakiteko, eta hargatik naturalki penduratzten gara jakintasunera, gure perfezinora bezala.

§ 3

Deabruak ere bada ikkusirik, Gizonak handirozki desiratzen zuela jakitea, hemendik ekhin zitzajoen Eua gure lehenbiziko Ama hari, erraiten zioelarik: *Aperientur oculi vestri, eritis sicut Dij scientes bonum, et malum.* Gen. 3. Izanen zarete Jainkoak bezala, ezagutzen tutzuelarikan ona, eta gaitza, zuen begiak idekiko, eta argituko dira. Jakintasuna eman zioen peitatzat, zeren deabru enganioz eta maliziaz betheak, ekagutzen baitzuen, jeusez ere etzezakela hobekiago engana, zeren guztiok baitugu jakintasunarentzateko gutizia, eta desirkundea.

§ 4

Ordea arrozoinekin, zerenetariak Gizonak munduan ardiets ahal dezaken aberastasunik, eta ohorerik handiena baita jakintasuna, zeren Jainkoak Gizonari arrozoinamenduan eta gauzen ezagutzan eman baitio bere perfezinoa, non bide hunetaz berezi baitu abre mutuetarik, eta egin Aingiruen iduritako. Halatan beraz erran behar da jakintasuna dela Gizonaren perla, jujusa eta diamant preziatua, bai halaber adimenduko goibeldurak urmariarazten tuen iguzkia, Godart gizon handi hark dioen becala.

*Thesaurus superat divitis India,
Et, quas oceanus condit opes sinu
Veri perpetuis fulgide dotibus
Majestas sapientia.*

Erran baleza bezala Indietako aberastasun guztiak iragaiten, eta xitzen tu jakintasunak, eta oraino itsaso ozeanoak ere bere golkhoan gorderek daduzkanak.

*Nihil ergo solis lumine carius,
Nihil ergo solis luce venustius
Cum sit venustas, atque candor
Gratia, flos, acies decoris.*

Erran baleza bezala: ezta jakintasanaren argia baino prezagarriagorik, ez ederragorik, guztia da edertasunaz, distiaduraz, garaziaz, lore, eta lili ederrez bethea, eta da ohorearen ithurburua. Halako moldez altxatzen eta igaiten da, non Enperadoreen, eta Erregen tronuez gorago, jarria baitago, Autor berak dioen bezala:

*Regum namq. thronis celsior eminet,
Cum sit nobilitas vnica Principum
Quorum tergeminis laudibus efferens
Nomen perpetuum facit.*

Erregen jar-lekhuez, edo tronuez gorago dago jakintasuna, zeina baita Printzen noblezia berezia, eta berek ere hanbat ohoratzen laudatzen, eta prezatzen dutena.

§ 5

Hargatik hanbat Enperadorek, eta Erregek bethiere erakutsi izatu dute amodio berezi bat jakintasanaren alderat, non noble sorthu arren, guztiarekin ere iduritzen baitzitzajen, oraino zerbait bere presunetan eskas, eta falta zutela zientzien arropaz bezi zitezken artean: hargatik ongi trabailaturik, eta estudiaturik, entsejatu izatu dira jakintasanaren tronura igaitera hala egin izatu dute hautarik hainitzek, eta bereziki Karlo Magno Gure Enperadore handi hark eman zuen ezagutzera letrentzat zuen onherizkoa, eta borondate onaharen atsegini handiena zen Philosophiaz, matematikas, eta Poesiaz arrozoinatzea, eta ihardukitzea, eta oraino bertze-alde bazeakitzen hainitz hitzkuntza different ere; halako moldez non erran baititeke: bere jakintasuna baliatzen zitzajoela bere erresumako, eta bertze gainerako egiteko guztietan: ezen egundaino ezta izan Kapitainik hobekiago obeditua izan denik, eta bere joan-ethorriak dohatsukiago erabili tuenik, ez eta ere eztikiago, eta prudentkiago bere botherea, eta garaitia garaituen alderat erakutsi duenik, eta errespetu gehiagorekin onhetsia, eta maitatua izan denik. Ikkusirik bada, eta ongi

frogaturik jakintasunaren, eta letren effetuak, ezarri zituen Parisko uni-
bersitatea, Pabiakoa, Boloniakoa, eta bertze hainitz lekhotakoak.

§ 6

Manera berean dio Lanpridiok, *ap. teatr. vitæ humana*, Enperadore
Alexandro Seberoz mintzo delarik, zeina zelarikan harma Gizon handi
bat, eta harmetako eginbidetan, hain ongi zihoakona (dio) guztiarekin ere
zela zientzietara, eta letretara hagitz emana; zeren ezagutzen baitzuen
jakintasunak, eta eskolak gidatzen tuen harmen efetuak zein miragarriak
eta diferentak diren, eskola gabekoenetarik: hargatik bada artha handire-
kin bilharazten ohi zituela kausi ahal zitezken muthilkorik izpirituz agu-
doenak, eta gairik hoberenak, eskoletara, eta unibersitatera igortzeko, eta
berak gastatzeko behar zuten guztia emaiten zereualarikan, eta hala letren
bidez, harmez baino, etzuela loria gutiago ardietsi.

§ 7

Baldin Sebero Enperadoreak ongi ezagutu izan balitu Eskual herri-
ko gazten izpiritu habilak, eta adimendu haltoak, hanbat abantail, eta
dohain bereziez dothaturikkakoak, eta ezarri eginbide berean erran deza-
ket ausartki, izatu ziratezkela unibersitatetan eskola-nausi handi, eta
mundu guztiari hainitz argitasun eman zioketenak. Eta oraikoez ere balu-
te halako esku-emaille bat, eta bere herrian balituzte eskolak, bertze jen-
dakiek tuzten bezala, eztut dudarik, eman letzaketela bere izpirituko pun-
taren frogak.

§ 8

Ordea hunelako laguntza faltaz hanbat adimendu eder, eta gai onak
dohakabeki gelditzen dira mendi, eta arrokapean ehortziak, eskoletan
enplegatuak izaiteko laguntzarik izan gabez, eta eginbide hautara igaiteko
biderik ez izanez.

§ 9

Artha bera izatu izan dute hainitz bertze Enperadorek, eta Erregeek,
eta nihor ere ez hanbat nola LUIS Gure Errege handiak (zeinaren arima
Jainkoak lorian duela), bere Erresumetan handirozki eta artha handirekin
distiarazi (?) diote zientzia, eta letra suerte guztiei, bere denboran, halako
gisaz non erran baitezaket ausartki, hau zela zerutik igorririkkako Apollo.

Hemendik bada ikkus zazue, eta juja gure Eskualdun gazteak, zein
aberatsa, eta ohorezkoa den jakintasuna, eta eskola, eta zein handiak diren
letren merezimenduak: *Pompa meritorum regale iudicium*. Merezimenduen
handitasuna, Erregezko juzkua, dio Kasidorok. Eta oraino handik bere-
tik errazki ezagut dezakezue ennorantziaren bisaia dohakabe goibelduraz,
eta ilhuntasunez bethea; zeren haren effetuak ossoki kontrariokoak baitira:
oppositorum opposita est ratio. Philosophiako erregela hunen eredura.

Halarikan ere ossoki satifatuak geldituzte amoretatik, oraino
nahi narokezue xeheroki eratzutsi, hala bataren egiazko abantailak, nola
bertzearen enganio, eta lausengu itxurapenezkoak, ezagutzera emaiten
darozkitzedalarikan, zein diren hauk gerla hunetan darabiltzaten harmak.

§ 10

Jakintasuna, eta ennorantzia baliatzen dira bi harma diferentez;
Batak darabila nekhea, eta travaillua: Bertzeak aisia, eta alferkeria; jakin-
tasunak edo zientziak gerla egiten dio ennorantziari nekhearen, eta tra-
bailluaren bidez, harma hautaz garaitzen du. Halaber ennorantziak ere
aisiaren, eta alferkeriaren bidez kontra egiten dio jakintasunari, trabatzen
du, eta irabazten diotza hainitz izpiritu gai eder, eta batzuetan, munduan
diren adimendurik haltoenak, eta gairik hoberenak; batzuek estudiatu
zuketelarikan aisia, eta alferkeria dela kausa, estudiatu gabez, eta bertzeak
estudiatu ondoan halaber aisiari, eta alferkeriari bere buruak emanez, eta
ikhasi zutena ahantz-tera utziz. Orain ikhusten duzue beraz gazteak gerla
hunetan bataren, eta bertzearen harmak zein diren? Orain zuen baithan
dago hautatzea, hauterizan zaudete, bietarik bat, hauta zazue, gerokondo-
an urrikirik eztukezuen bezala, ezen nolako hauteriza orain eginen baitu-
kezue, hura bera zuen zahartzean hautatua kausituko dukezue.

Ordea nor ahal dateke adimenduaren kutsua duenik, jakintasuna hain gauza ederra, aberatsa, ohorezkoa, balenta, eta merezimenduzkoa utzirik, ennorantzia erromes, laidagarri, herbal, eta hobenduria hauta dezakenik? ez izatekotzat zenbait erho zoro burutik jauzirik? badut uste hauterizan gainean guztiok akkort garel; zeren guztiok jakintasunaren gutizios baitgara.

§ 11

Ordea halarikan ere zein gutiak diren hunen ardiesteko entsejatu eta traillaatu nahi dutenak; batzuek gerokotz utzten dute, eta bertze batzuek bere fixotasunean fidatzen dira: ezta ez aski izpirituz agudo izaita, eta adimendu haltoa duzula zeure buruari prometatzea, baldin zeure partetik ongi ensejaturik estudioan enplegatzen ezbazara; Estudioko traillaurik gabe ikhasiko duzula gogoan passatzea, da ennorantziaren goibeldurarekin (?) argia ez ikkusi nahi izatea. Hargatik erran zuen Hesixiek ennorantziak egiten duela Gizonaren adimenduan, Jondoni Pauloren begietan hareztek edo ezkatek egiten zutena, zeinek argia trabaturik, bista khentzen baitzioten, Ananiasek ukhiturik error zekiozkon artean. *Et confestim ceciderunt ab oculis ejus tanquam squamae, et visum recepit.* Hysych. ap. Lang. tit. de ignor. Act. Apost. c. 9. Hargatik izpiritu, eta adimendu letragabeakoak, alferkeriak garaiturik ennorant gelditzen direnak, gisa berean deit ditezke begi ezkatatz betheak bezala, zeinak ez baitzaitez eroriko, ez argirik ikhusten utziko, non ezituzten gantzutzen estudioaren traillauez, zeren hunek xoilki khentzen baititu ennorantziaren goibeldurak, eta agertzen zientziaren distiadurak, hau hunela egiten eztuzue erranen dut, gogo, eta borondate baduzuela estudiatzeko eta ikhasteko; baina obratzea zaitzuela falta. Halakoak gatik erraiten du Isaias Profetak: *Venerunt filii vsque ad partum, et virtus non est pariendi.* Isai. 37. Ethorri ziren erditzeko puntadara, ordea etziren erdi, obratugabe gelditu ziren. Hauk ere hartzen dute gogo, eta borondate estudiatzeko, eta ethortzen direnean, egin behar duten orenera, gibelatzen dira, eta han anhu, eta ukho egiten dute, beharrean faltatzen dute: zeren hartzen duten gogo, eta borondate hura ezbaita fina, ez zinezkoa, eta ez deliberatuki deliberatua. Hauk nahi lukete zientzian parte, ez ordea zientziaren ardiesteko iragan behar diren traillauetan: pagamenduak alegatzen tu, traillauek tristatzen, eta izitzen; traillauek heldu den irabazia nahi lukete nekerik gabe gozatu: nahi dute ikhan jakintsunen herronkara, ordea nekhatu gabe; ez atseginik nahi dute utzi, eta ez

penarik hartu, herabe dute bideari lotzera. *Piger quasi ager pedibus.* Isidor. lib. 2. ethim. Maingu dira, eta oinak dituzte er?, gogoa herbal, eta flakko; Nahikunde franko badute, obratzea zaie xoilki falta: hau gerokotz utzten dute. Finean erain gabe, eta arbola loratu gabe nabi lukete fruitua bildu, halako gisaz non erran baititeke hautaz: *Desideria occidunt pigrum.* Prover. 21. Nahikunde, eta desirkunde xoiletan urtzen direla.

§ 12

Ezta ordea hau xoilki heldu haur gaztetarik baina bai burasoetarik ere, zeinek asko orduz eta gehienean ezbaiteote uzten bere umei estudioa adin samurra dela kausa: zeren iduritzen baitzaje estudioak bide gabe eginen dioela hekien naturalezari edo hazbideari, erraiten dutelarik ezen, ongi hazirik, eta indarrak harturik denborarekin estudiaraziko derauela, eta bitartean atsegin hartzera utzi behar direla, eta hala utzten tuzte brida laxorik, erranak ez aditu iduri gorrarena eginez, eta eginak ez ikhusi iduri eginez: eta hemendik gisa hunetan lotzen kaje aztura gaixtoaren erhasun langita bat, zeina hatsapenean, eta lehenbiziko abiaduran ezti, eta arin baita: *Error in principio levis, in fine gravissimus.* Baina gero ondolan akhabantzan hagitz pisu, eta garratz egitera ethortzen da: Sukhar hekkikaren kontua du, lehenbizian badirudi jostetako gauza, jeusere ezteela, zeren dissimulatzen, eta estaltzen baitu bere burua: baina gero ondoan eta gerorat ja gorpputzean nausitu denean, eta bere burua ezagutzera emaiten duenean, egiaz ezta erraz haren sendatzea, eta erremediatzea; zenbatenez ere lehenbizian baitzen ezagutzeko gaitzago, eta erremediatzeko errazago; hanbatenez gero gisa berean egiten da ezagutzeko errazago, ordea sendatzeko gaitz-ago; zeren ordukotzat erroak, eta zainak egin baitituzke, eta hala ordinariozki eritasun harekin hiltzen ohi dira hetikkoak, lehenbizitik erremediatzeko erraz zen denboran ezagutu faltaz, eta denbora zeino erremedioak eman gabez.

§ 13

Hau bera gerthatzen, zaje hainitz burasori, erremedioa eman ahal dezaketenean etzaje iduritzen, arriskurik badela; eta ikhusten dutenean arriskua dela eta bere umea galtzera dohatela, erremediorik ezin kausi dezakete: nahi dut, egin dekaten egin ahala, bitartean ordea berandu kaje;

zeren haurretikkako haztura gaixtoa nausitu baita, eta eman baitu bere burua ezagutzera; halatan da beldur izaiteko nekez utziko dutela hartu duten plegua. *Adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea.* Proverb. 22. Spiritu Sainduak erraiten du, nor nola gobernatzeko baita gaztean, hala komuntzki egiten ohi dela zahartzean ere, orduan hartzen duen bidea, plegua, eta usantza edukitzen du gerorat ere, ezta handik higitzen, ez aldaratzen, eta hari datzeko: halakotz zamaria ere gazte deino, hezten da: haragia berri deino gazitzen: zuhaitza ttipi deino birlandatzeko; Finean gauza guztiak lehenbizian hartzen dute bere plegua, eta behin hartuz geroz, beraus eta nekez uzten dute. *Quo semel est imbuta recens, servabit odorem testa diu.* Horat. epist. 2. Dio Horaziok, eltzeak berrian hartzen duen ussaina edo kutsua edukitzen duela. Hargatik da beraz Burasoen egin bidea haurrak haurdarik haztura onetara gidatzea; eta baldin ttipi danik hazten balituzte behar den maneran, gero handitzen lirenean onhetsia lukete berthutearen haztura. *Filij tibi sunt, erudi illos, et curva illos a pueritia eorum.* Eccles. 7. Salomonek erraiten du, semeak ditutzunean, eskola zatzu haurretik, eduki ttipi direino azpitik, eta beldurtasunean, zeren behin adinean aitzinatuz geroz, eztitutzu errazkiago manukortuko, eskuperako, eta ez plegatuko.

§ 14

Ordea abisu on eta miragarri hau hunela egin gabez: zer gerthatze da? hazi, eta handitu direnean, atseginetarik lekhora gaitz, eta buruzgora kaje estudioaren nekhea, eta travaillua; nahiago dute ibili ohitu bezala jostetan, jokkotan; eta handik arlotekerian, eta gero gelditzen dira alferkeriaren azturan gogortuak, eta jeusetako gai ez tiren bezala, nekheak, eta travailluak iziturik biziotsu eginak halakoz erraiten du iskiribu sainduak ere: *Statuet hados a sinistris.* Matth. 25. Bitinak bezala direla halakoak, eta azkeneko egunean ezkerreko aldean Jainkoak ezarriko dituela; Bitina, edo ahuntzumea gazte deino, on da jateko, samur uxter eta sasoal da; ordea gero, eta gero doha zailduz, gogortuz eta urrunduz: *Ætas ex hodo asperum facit hircum.* Plaut. lib. 1. epigram. Adinak bitinatik egiten du Akher urrinduna. Hau bera gertatzen da hainitz haur gaztetan ere, ttipi direino, maltso, manukor, eme, eta gozo dira: baina zeren burasok bere gutzien eradura utzi tuzten ibiltzera, eta bere nahikunden egitera, adinarekin ethortzen dira muthiritzera, urgillutzera eta errebestera: halako gisaz non hekien baithan ez baita kausitzen bizioaren urthumerik baizen; Halatan

erraiten du Job gikon Saindu hark: *Ossa ejus implebuntur vitijs adolescentiæ ejus, et cum eo in pulvere dormient.* Iob. 20. Halakoen hezurak betheko dira gazetaseko bizioez, eta harekin batean lurrean ere lo eginen dute, ez tute behin ere utziko. Zeren Gregorio Sainduak dioen bekalak: *Tenent illum prava consuetudines, quem semel ceperunt, atque quotidie duriores existunt, et cum eo in pulvere dormient, quia non nisi cum ejus vita finientur.* Greg. lib. 15. Moral. cap. 15. Usantza gaitzak eta aztura gaixtoak jarraitzen ohi dira heriotzeraino, eta lurrean barrena, sar-artearaino, ez tute hararaino uzten, eta ez komuntzki han ere. *Habitus difficile mobilis a subjecto:* zeren haztura gaitz baita erremediatzeko, hala nola baita hektikka, zeina (lehen erran dudana bekalak) heldu baita berotasun lankita bat, denbora luzez, eta appur bana emeki emeki hezurretan barrena sarthuz: hau da erhasun bat sendatzeko gaitza eta izaitzekotz ere xoil luzaro erremedioak galdegiten tuena: zeren Xrisostomo Sainduak dioen bezala: *Annosa passio medicamento momentaneo non curator.* Chrisostom. 32. tom. 2. Arrazadura aspaldikoa edo narrio kaharkitua ezta pontu batetako mirikuntzaz eta behingo bisitaz erremediatzen, eta ez hain fite eta laster ossasuna ere leheneko estatura, eta izaitera bihurtzen; eta hala haurretikkako usantza eta haztura gaixtoa da bizio bat hagitz bigingarria; batz zeren den hain gaitza erremediatzeko, eta bertzeaz, zeren berekin baitakarke alferkeria bizio guztien aitzindaria, eta ithurria, eta ennorantziaren harmak, Xrisostomo Sainduak dioen bezala: *Omnium vitiorum, quasi magistra quadam, atque origo otiositas.* Chrisostom. tom. 36. tom. 2. Ezta hunek irakasten ez tuten gaixtakeriarik, hau da bizio guztien ama, eta hatsapena: eta Spiritu Sainduak ere hargatik erraiten du Ekklesiastikoaren ahotik: *Multam malitiam docuit otiositas.* Eccles. 33. Hainitz malizia irakatsi duela alferkeriak: ezta maliziarik, ez pentsamendu gaixtorik alferra baitan kausi ez titekenik; Askok da erraitea alferra dela, hartaz edo zein-nahi gaixtakeria sinets dezagan, dio Axular kuhurrak.

§ 16

Hau da pozoadura bat pozoin guztien pozoaturak xitzen, eta iragaitzen tuena, eta bere kutsu madarikatuaz hala gorpputzetan, nola arimetan kalte gehiago eragiten duena; eta jentilek ere handirozki higin izan dutena: Hargatik dio Plautok: *Pestis est mortalibus ignavia:* de republ. Ezta izurrik, ez eta ere pozoinik alferkeriak bezanbat kalte egiten duenik: Hau nausitzen dena baithan ezta gauza onik, zeren halakoaren gorpputzeta usteldua, eta urrindua baita, eta arima hilla: *Otium sine litteris est vivi hominis*

sepultura. Senec. epist. 28. Senekak erraiten du, letra gabeko bizitzea, eta jeusik eztakienaren aisia dela gizon biziaren hobia, eta thonba; halakoa hilaren, eta ehortzirik dagoenaren pare baita: zeren Alferkeriak alferra bizirik dagoela ezartzen baitu ehortzia: ordea ahal dateke kureltasun bat borthitzagoa, eta izigarriagoa, nola baita presuna bizirik dagoela ehortztea? hau da gauza bat den barbarorik salbaienak higin duena, eta natura-lezaren lege guztien kontrakoa: xoilki erran diteke, hau dela alferkeriak bere haurrei, eta zerbitzariei emaiten derauen, emaitza, huzkuja, edo pri-meza; nolako nausia, halako pagua.

§ 17

Huni darraiko erromeskeria eta pobrezia, eskean ibiltzea, eta bai Ohointza ere. *Pigritia est nutrix egestatis*. Senec. lib. de benefic. Alferkeria da probeziaren unhidea, eta haz-ama, dio Senekak. Gauza bera dio halaber Izpiritu Sainduak ere. *Omnis piger in egestate est*. Proverb. 21. Nagia bethi da behar, eskas, eta erromes. Zeren esku laxoak, eta alferrak probetasuna baitakarre: *Egestatem operata est manus remissa, manus autem fortium divitias parat*. Proverb. 10. Baina esku borthitzak, eta trabailariak aberastasunak biltzen tu. *Otiosus Esau amisit primatus benedictionem, quia maluit accipere, quam querere*. Ambros. epist. ad Vercel. Esau alferrak galdu zuen bere lehentasuna, zeren nahiago izatu zuen hartu, ezen ez bilhatu.

§ 18

Beraz Dotor Saindu hunen arrozoinaren eredura badirudi alferkeriak berekin dakarken izurriaren kontrako kontra-pozoina, eta erhasun pozoatuaren erremedioa dela bilhatzea, entsejatzea, eta traillaatzea, zeren Autor berak dioen bezala: *Soli autem homini ut rationale quod accepit exerceat, vite cursus in labore praescribitur*. Ambros. in praefat. in Levit. Jainkoak gizona alfer etzegoen amoreakgatik, eta errezipitu duen adimendua enplega dezan gatik, eman dio traillua; Gikonak bere nekbe izerdiz ardiesten du behar duen guztia, eta hura ezten lekhuana ezta dohakabetasunik baizik. *In omni opere bono erit abundantia, vbi autem verba sunt plurima, ibi frequenter egestas*. Proverb. 14. Traillaun onean izanen da frankia franko, baina hitz hainitz den lekhuana, maiz da eskasia, eta probetasuna. Job Sainduak hark ere dio: *Homo nascitur ad laborem et avis ad volatum*. Iob. 5. Gizona sortzen da

traillaun, eta hegastina aireko, eta hegaldatzeko: hala nola bada natura-lezaren autorak hegastinari emaiten baitiotzza hegalak airatzeko, eta hegaldatzeko, manera berean Gizonari ere Jainkoak eman diotza adimendua, borondatea, eta memoria traillaatzeko: Traillaun da zeinaren bidez Gizona egiten baita merezimendutsu, hala Jainkoaren aitzinean, nola munduarenean. Erraiten ohi da: *Laboribus omnia Dij vendunt*.

§ 19

Egia handi hau klarki erakusten darokute munduko gauza guztiek, zeinek enplegatzen baitute bere denbora zertako ere eginak baitira, eta hartan denbora galdu gabe enplegatzen dira, eta bere entsejuak egiten tuzte, har-gatik erle (ezti egiten) traillaatzen direnek, dio Pliniok, traillaatzen ez-tiren alferrak, eta nagiak ezten kolpeka egozten tuzte bere kofauearik eta konpainiatik: *Expellunt ab alvearibus pigras*. Plin. Eta hala Espiritu Sainduak igortzen gaitu animalia ttipitto batengana erraiten darokularikan: *Vade ad formicam o piger, et considera vias ejus, et discite sapientiam, quae cum non habeat ducem, nec praepceptorem parat in astate cibum sibi*. (Prov. cap. 6. v. 6). Koaz nagia xinhaulria gana, eta konsidera zatzu haren bideak, eta joan-ethorriak, eta ikkusiko duzu zuk ere nola behar duzun aitzinerat ethorkizunean, eta bethiere bizi, eta gobernatu, erakuslerik, eta gidaririk gabe berak bere buruz biltzen du udan neguaren iragaiteko behar duen mantenua, eta bazka.

*Gloriam & honorem, imperiumque boni
& ignavi sibi aequo exoptant.*

Sall.

§ 20

Baldin Eskual herriko gaztek ongi har balezate gogoan Espiritu Sainduaren abisu miragarri hau, eta ausnar egin balezate erlen eta xinaurrien exenpluen gainean; daritzat, bere gaztetasuneko denbora ongi enplegatutik, entseja litezkela aitzinerat, ethorkizunean eta bethiere zahartasunaren dohatsuki iragaiteko behar lituzketen eginbiden egitera, eta bide hartaz esperantza nuke egietan athera nentzaketela; halatan behar da traillaun, eta traillaunaren bidez merezitu; ezen ikhus zazu, Gure Jainko

Jaunak Adam lehenbiziko gure aita hura lurreko parabisuan plazerez, eta atseginez betherikkako hartan ezarri zuelarikan, guztiarekin ere nola manatu zuen trabailla zedila, eta begira zezala parabisu hura. *Posuit eum in Paradiso voluptatis ut operaretur et custodiret illum.* Genes. 2.

§ 21

Ordea erranen duzu: Aita Adamek zuenaz geroztikan behar zuen guztia, zergatik, edo zertako trabaillatuko zentz? zeren Philosophoen arteko errefina baita: *Entia non sunt multiplicanda sine necessitate.* Gauzak ez-tira multzutu, eta berretu behar mengoarik, eta premiarik gabe, eta hala badirudi jeusen behar etzenaz geroz, bazegokela geldirik?

§ 22

Arrozoin hunen gainean Xrisostomo Sainduak ihardesten du ederki: *Nihil boni facere hoc ipsum est malum facere.* Chrisost. tom. 16. tom. 2. Ongirik ez egitea bera da gaizki egitea; aski da alfer izaitea gaizkin izaiteko, Katonek dioen bezala: *Homines nihil agendo, male agere discunt.* Et jeus egiteaz beraz ikhasten da gaizki egiten. Zeren, *otiositas est mater nugarum, noverca virtutum.* Bernard. lib. de consideratione. cap. 11. Alfertasuna baita aztura gaixtoen ama, eta berthuten ugaz-ama, halatan bizio suerte guztiek laster-egiten dute haren gaueri-zara, zeren ama baitute, baina berthuteak, eta obra onek ihes, zeren baitakite eztuketela harenganik begitarterik, eta ez ongi ethorririk. Halatan beraz bat-bedera da obligatu nahiz ttipia, nahiz handia; nahiz probea, nahiz aberatsa nekhearen et (*sic*) trabailluaren onhestera, eta besarkatzera, bide hunetaz alferkeriaren latxio, eta segada guztiei ihes egiteko; eta bereziki haur gazteak; zeinak enplegu gabez, eta trabaillatu faltaz, errazkiago ethortzen baitira alferkeriaren lausengu higin eta itsurapenezkoetan erortzera, eta handik biziotsu, eta gizon gaixto egitera: zeren alferkeriak bere bazka gaztetasunean kausitzen baitu, han hazten, gurentzen, eta bazkatzen da, hala-nola suaren bazka baita olio, manera berean alferkeriarena da gaztetasuna.

Hargatik, Lazedemoniarrek irabazi zutenean bere frontierako hiri etsai, eta mugakide bat, erran zuten Lazedemoniako aitzingidariak: *Sublata est pubis nostra palestra, non habebunt post hoc, quibus cum lucentur adversarios.*

Plutar. in Aphontem. Egin da gure jende gazteaz, hemendik harat eztute izanen ihardukitzeko paradarik, eta ez gathazkatzeko etsairik ere.

§ 23

Ordea Lazedemoniar hek-berek, etzuten desegin nahi izatu bertze hiri kontrast bat bethiere bere kontra, eta etsai izan zutena, erraiten zute-larikan, hiri hura zela: *Inventutis cotem.* Gazteriaren zorrotz-harria; zeren gaztek han bere indarrak, eta antzea frogatzen, zorrotzen, eta alferkeriaren herdoilletik begiratzen baitzuten bere burua. Hunen arauaz ihardetsi zuen Kleomeres Sparziako hark ere, galdegin ziotenean, ea zergatik hala bere meneraz gero etzituen bere etsai Arjiboak desegin? dio: *Ut habeamus, qui juventutem nostram exerceat.* Eztitut desegin, dugun amoreak gatik nork gure jende gaztea zertako den froga dezan. Hargatik bada nik ere obra hau egin nahi izatu dut; *Inventutis cotem:* Gure gazteriaren zorrotz-harritzat bezala: ustez ezen agian hemen bere indarrak, eta antzea frogaturik hainitz fagore eta laguntza munduari emaiten diotzatela, eta egun batez bere trabailluen pagua, eta errekonpentsa errezibitzen duketenean, niri ere eskerrak emanen darozkidatela.

§ 24

Hauk nituen (Ene haur gazte bihotzekoak) zuei erraiteko nituen gauzak. Eta baldin ene obra honetan khausi badadi zuen progotxuko gauzarik; Gauza bat xoilki galdegiten darotzuet ene errekonpentsatzat (zeina zuen baithan ardietsiko dudala esperantza baitut) jakiteko, nork ere gutizia izanen baitukezue liburutto hunen ikhasteko, arren lehenik zeuen bihotzetan errezibi detzatzuen, orai aipatzera daramatzadan bi mezu hauk, zeinak gizonaren ongi bizitzeko baitira hagitz progotxosak.

Pura mente colendus Deus. Caton. distich. lib. 1.
Hoc quicumque cupis carmen cognoscere lector,
Instrue præceptis animum, nec disere ceses,
Nam sine doctrina vita est quasi mortis imago,
Commoda multa feres, sin autem spreveris illud
Non me scriptorem, sed te neglexeris ipse.
Caton. lib. iij. Exord.

Erran nahi du, zareten Jainkotiar, eta estudiora emanak: lehenik galdegiten tutzuelarikan Jainkoaren laguntzak, zeinak gabe nihor ezin heda baititeke zuhurtziako kadirara, zeren zuhurtziaren hatsapena baita Jainkoaren beldurtasuna: *Initium sapientia timor Domini*. Egiazki gizonen arteko jakintasun, eta zuhurtzia guztiek jainkozko zuhurtziaren ithurri ezin agortuzko hartarik dakharkete bere ethorkia gizonen usajakotzat, handikan behar da jautsi ontasun guztien lehen hatsapena, zeren handik beretik heldu baitira gauza on, eta zuzen guztiak: halatan nihor ezin diteke dohatsu, non eztuen hartzen zuhurtziaren bidea, zeren zuhur izaitea baita dohatsutasunaren lehenbiziko partea.

§ 25

Eta gero huni darraika estudioa; hautaz baliatzen zaretelarikan, ardie-tsiko tutzue kuen izpirituetao janhari hagitz ezti, eta zapporetsuak, bethiereko omena, egiazko loriaren garaitia, errekonpentsa beregainekoa, aberastasan, eta ohore franko, loria, eta laudorio bereziak. Ezta gauzarik hauk baino nobleagorik, ederragorik, ez eta ere maitagarriagorik; Hauk dira zeruko alosiaren iduria, edo imajinia ezagutzera emaiten darokun xirribika, edo suntsuna, bethi gure fagoratzeko, eta lagutzeko (*sic*) prest dagoena. Tutzuen beraz maite hala nola zeuen bizia; eztadin izan munduan hain gauza gaitzik edo borthitzik, hauk zuen gogoan, eta izpirituan iraungi ahal detzakunik, aitzitik haukintzateko amodioa biz zuen bihotzetako diamant preziatua, herioak baizik jeusek ere ezin khien dezaken bezala.

§ 26

Ordea baldin eskoletako harmen bidez nahi baduzue zuen bethiereko omena hedarazi, jakin zazue, zuen eginbidea dela, estudioan behar bezala enplegatzea, egiazko garaitiaren ardiesteko; errekonpentsa berezi bat nahi baduzue ardietsi, letren haziak erain zatzue, zeren estudioko arbolatik bilduko baituzue bethiereko omenaren fruitua. Baldin gutizios bazarete loriaz aberasteko, eskoletako urre meatzetan enplega, eta trabaila zaitezte. Baldin desiros bazarete ohorearen zelai eder, eta zabaletan passajetan ibiltzera, har zazue estudioaren karrosa. Baldin nihor kausitzen bada zuen artean estimuaren egartsuaz sekeriatua dagoenik, laster egin

beza eskolako ithurrira, handik atherako tu egiazko estimuaren usin hondargabeak, xirripa, eta hibai usintsuak. Nahi duzue laudorioen portura hedatu? Sar zaitezte Autoren untzian. edo fragatan. Nahi diozue thiratu zuhurtziaren xedeari? banda zazue Apoloren balezta. Baldin erreputazino onaren dorrea ezartzera gutiziatzen bazarete, fintza zatzue liburutako zimenduak. Baldinetariak errepausuaren, eta soseguaren kapetara ikhaiteko gogoa baduzue, trabailuaren zurubiak hurbil zatzue. Baldin bethiereko aipamenaren itxura, edo figura nahi badukue pintatu, har zatzue eskoletako koloreak, tintak, eta pintzela. Nahi duzue khoroa eder bat? orrazta zazue izpiritua Minerbaren orrazeaz, adatsa izur, eta kroskoilla, pinta, eta ungentuz gantzu.

§ 27

Ordea etzaitezela izi ez flaka, bethi duzuen bihotza on, altxatzen duzuelarikan, eta atzartzen zuen adimendua, kareten bethi fermu handik Jainkoaren loriakotzat, eta munduaren progotxukotzat jakintsunen, eta Dotoren herronkan ezarriak izan kaiteztentzat; eta hau izanen da enetzat ahal dateken errekonpentsarik handiena, eta guztien gainetik neure bihotzean gehienik estimatuko dudana; Jainkoak hala nahi duela.